



Mester és Tanítvány

Konzeruatiu pedagógiai folyóirat

*A Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar, a Katolikus Pedagógiai
Szervezési és Továbbképzési Intézet
és a Mondat Kft. lapja*

27. szám, 2010. augusztus

CSALÁD ÉS IFJÚSÁG





PÁRKAPCSOLATRA ÉS HÁZASSÁGRA NEVELÉS MAGYARORSZÁGON ÉS AZ USA-BAN

ELMÉLET ÉS GYAKORLAT RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA¹

KOLONITS KLÁRA, TÁRKÁNYI ÁKOS

Uikkünk bemutatja a párkapcsolatra és házasságra való felkészítés gyakorlati kezdeményezéseit és elméleti problémáit Magyarországon és az USA-ban, ahol e programok az iskolákban is jelen vannak. A családi életre nevelésen a közelmúltig – és sokfelé még jelenleg is – lényegében csak a családtervezési módszerek használatára való oktatást értettek. A válások arányának rendkívüli mértékű megnövekedése, a labilissá vált házasságok helyett a még labilisabb élettársi kapcsolatok elterjedése az elmúlt évtizedekben egyre többek szemében láttatja szükségesnek a fiatalok családi életre való felkészítését.

A családi életre nevelés szükségessége – szociológiai érvek, amerikai tapasztalatok

*Miért van szükség a párkapcsolatra
és házasságra nevelésre?*

Kutatások bizonyítják, hogy a házassági problémák negatív hatással vannak a gyermekekre, a felnőttekre és a közösségre, ezen belül jelentős mértékbe a gazdaságra is (Gardner, 2004). Ezért meg kell tanítani a fiatalokat azokra a készségekre és felismerésekre, amelyek egészséges kapcsolatokat és sikeres házasságokat eredményeznek (Pearson, 2000).

Felmérések szerint az amerikai tizenévesek nagy többségének a boldog házasság az egyik legfőbb életcélja. A tizenévesek többsége helyteleníti a válást, sokuk azonban mégis arra számít, hogy majd elválik. A *Monitoring The Future* vizs-

gálatban a fiúk 72%-a és a lányok 82%-a számított arra, hogy megházasodik, de csak 59% hitte azt, hogy meg is marad a házasságban (Johnston et al., 1995). Ez az eredmény rámutat arra, milyen jelentős különbség lehet a tizenévesek házasságra és kapcsolatokra vonatkozó elvont attitűdjei és konkrét várakozásai között (Cherlin, 1988).

*Mi a párkapcsolatra
és házasságra nevelés célja?*

A párkapcsolatra és házasságra nevelés általános célja, hogy a tizenéveseknek átadja azt a *tudást*, azokat az *értékeket* és *készségeket*, amelyek feltételezhetően szükségesek az egészséges párkapcsolatok létrehozásához (Rand Report, 2007, 74). A kapcsolatra nevelés áthidalhatja azt a szakadékot, ami a tizenévesek házassági vágyai és várakozásai között tátong. A



házaságra nevelési anyagok megmutatják, hogy a tartós, boldog, egészséges felnőttkori házasság nemcsak *kívánatos*, hanem – kemény munka árán (Rand Report, 18) – *elérhető cél* is. A házasságot valóban nehezítő tényezők (munkanélküliség és munkavállalási képtelenség, alkohol- és kábítószer-fogyasztás, pénzügyi stabilitás hiánya) elhárítását célzó egyéb programokkal együtt a kapcsolatra nevelés megtaníthatja a fiatalokat arra, hogy milyen lépéseket tegyenek annak érdekében, hogy maximalizálják esélyeiket az egészséges házasságra (Rand Report, 27).

Figyelembe kell venni, hogy a házasság nemcsak az egyének ügye (az egyéni boldogság útja), hanem gazdag hagyományokkal rendelkező, a társadalom számára hasznos intézmény, mely közvetítő erő az egyéni autonómia és az egymás kölcsönös támogatása közötti feszültség feloldására, valamint a testi szerelem és a gyermeknevelés kontextusa is egyben.

A fiataloknak – akik közül sokan hajlamosak az instabil és túl korai intim kapcsolatokra vagy a partnerváltogatásra – meg kell érteniük, hogy a gazdagabb és értelmesebb szexualitás bizalommal, intimítással és hűséggel jár (Pearson, 2000).

Miért a tizenéveseket célozzák meg?

A fiatalok az intim kapcsolatokra vonatkozó attitűdöket és viselkedést jóval a jegyesség és házasság előtt tanulják meg, illetve alakítják ki. Kutatási eredményekre alapozott programokra van szükség, melyek még a negatív minták kialakulása előtt elérik a fiatalokat. Bizonyítottan

lehetséges pozitívan befolyásolni a tudást, viselkedéseket és attitűdöket annak érdekében, hogy a jövőbeli kapcsolatok és házasság nagyobb valószínűséggel legyenek sikeresek és az egyén számára kielégtőzőek (Gardner, 2004).

Más kutatási eredmények szerint fontos, hogy a tizenévesek még kapcsolataik megkezdése elején megismerjék az egészséges/nem egészséges kapcsolatok elemeit és kialakítsanak egészséges kapcsolati mintákat, mivel e kapcsolatok fontos fejlődési folyamatokat és eredményeket befolyásolnak, melyeknek tartós hatásuk van (Collins, 2003). A kutatásokból kitűnik, hogy egyes viselkedések, elképzelések és emocionális jellemzők – melyekről bebizonyosodott, hogy előre jelzik a házasság sikerességét – már jelen vannak a házasság előtti intim párkapcsolatokban (Houston and Houts, 1998; Leonard and Roberts, 1998; Noller and Feeney, 1998). A kutatások szerint a tizenéves kapcsolatok nagyon erős összefüggésben állnak a tizenévesek jóllétével vagy ennek hiányával, pl. olyan tényezőkkel, mint az önbecsülés, a depresszió, vagy az öngyilkosság aránya.

Döntő jelentőségű, hogy a tizenévesek párkapcsolatra nevelésben részesüljenek az iskolában. Az iskola előnyei: mindenkit elér és a szakképzett pedagógusok tartós kapcsolatot alakíthatnak ki diákjaikkal (Kerpelman et al., 2009, 2). Egyre több bizonyíték van arra, hogy a felnőttkorra már kialakulnak bizonyos tényezők, amelyek miatt az alacsony jövedelműek körében az átlagosnál magasabb a házasságon kívüli szülések és válások aránya (Rand Report, 13).



A jelenlegi párkapcsolati nevelési erőfeszítések stratégiai alapfeltevése – miszerint a serdülőkorú párkapcsolatok alakulása hozzájárulhat a felnőttkori házasságok sikeréhez vagy sikertelenségéhez – vitatható, mert korántsem biztos, hogy a serdülőkorú intim párkapcsolatokban való részvétel jelenti a legjobb utat a későbbi jó házassághoz. Érdemes megjegyezni, hogy a korai intim párkapcsolatok gyakran járnak alkohol- vagy kábítószer-fogyasztással és magatartásproblémákkal (például: Aro and Taipale, 1987). Ugyanakkor azok a tanulók teljesítenek az iskolában a legjobban, akiknek a legkevesebb intim párkapcsolata van (Halpern et al., 2000). Kutatási eredmények szerint minél kevesebb randevúzó kapcsolata van valakinek serdülőkorában, annál nagyobb az esélye, hogy felnőtt korában egészséges párkapcsolata lesz (Shellenbarger leírásában, 2005; Rand Report, 97). Így lehet érvelni amellett is, hogy elsősorban nem a serdülőkorú intim párkapcsolatok minél jobb megélésére kell felkészíteni a fiatalokat, hanem ezek elkerülését kellene célul kitűzni és elérni (Gardner, 2004).

Milyen elképzeléseik vannak az amerikai tizenéveseknek a házasságról, a nemi életéről és a válásról?

Etnikai, rassz szerinti és nemi hovatartozástól függetlenül a serdülőkorúak többsége fontos és kívánatos célnak tartja a házasságot és legtöbbször szándékozik is megházasodni (Rand Report, 15, 26)

Bár a tizenévesek többsége a 12. osztály befejezése előtt megkezdte nemi életét, legtöbbször (a fiúk 63%-a, a lányok 76%-a – Albert 2004; Rand Report, 15) mégis azt a nézetet vallja, hogy a nemi élet nem való a tizenéves középiskolásoknak. Összességében véve a szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy a serdülőkorúak nagy többsége egyetért az egészséges házasságra nevelési kezdeményezések céljaival és igyekeznek e célokkal összhangban viselkedni (Rand Report, XVI, 27).

A média hatása

Ward (1995) szerint a televízió eltorzítja a tizenévesek és egyetemisták intim kapcsolatokról kialakított elképzeléseit. A médiában a kapcsolatok versenyként vannak megjelenítve, ahol a nők tárgyak, melyeket a férfiak megpróbálnak agresszíven megszerezni. E kép szerint a két nemhez tartozók ellenfelek, akik stratégiai és manipulatív játékot játszanak a kívánt partner megszerzésért (például: Ward and Friedman, 2006; Ward, Hansbrough and Walker, 2005; Zubriggen and Moregan, 2006).

Kimutatták már a médianak a párkapcsolaton belüli erőszakot ösztönző hatását. Rap-videók hatására fekete tizenévesek jobban elfogadták a kapcsolaton belüli erőszakot, mint azok, akik nem néztek ilyen videókat (Johnson et al. 1995).

Másrészt viszont kevés televízió-műsor mutat be komoly konfliktust házaspárok között (Heintz, 1992), és ha van is összetűzés, az általában könnyen és



a megfelelő kommunikációval oldódik meg (Comstock and Strzyzewski, 1990). Egyes szakemberek szerint ez ahhoz vezethet, hogy idealista elképzelések születnek a házasságról. A fiatalok nincsenek felkészülve arra a kemény munkára, ami a jó házasság fenntartásához szükséges, és a valódi életben látott házasságokat szigorúbban ítélik meg.

A televízióban legtöbbször házasságon kívüli (Greenberg and Busselle, 1996), sőt előzetes ismeretség nélküli nemi kapcsolatokat mutatnak be (Kunkel et al., 2005). Vizsgálatok szerint ez a serdülőket egyrészt elfogadóbbá teszi az ilyen magatartással szemben, másrészt saját kapcsolatukkal és nemi életükkel szemben elégedetlenné teheti őket (Greenberg, 1994). A médiában látott szex miatt korábban kezdhetik meg nemi életüket (Brown et al., 2006; Collins et al., 2004; Martino et al., 2006).

A pornográfia hatása

A pornográfia által terjesztett felfogások ellentétesek a hagyományos család létrehozásához és fenntartásához szükséges értékekkel (Zillman, 1994). A vizsgált médium (magazinok, filmek, internet) és a minta függvényében a tizenévesek 48–92%-a van kitéve pornográfiának (Bryant, 1985; Malamuth and Impett, 2001).

A hatásról nem végeztek tizenévesekkel vizsgálatokat, csak fiatal felnőttekkel. A rendszeresen pornográfiát néző férfiak kevésbé elégedettek feleségükkel (Zillman and Weaver, 1989) és barátnőjükkel (Weaver, Masland and Zillman,

1984). A rendszeresen pornográfiát néző nők és férfiak kevésbé akarnak gyermeket, mint a kontrollcsoport.

Mivel a tizenévesek értékei még csak kialakulóban vannak, feltehetőleg a pornográfia hatása is erősebb és tartósabb esetükben, bár erről közvetlen kutatás még nincs (Rand Report, 19).

A szülők válásának hatása

Elvált szülők gyermekei jelentősen valószínűbben válnak el maguk is (Amato, 1996; Amato and DeBoer, 2001). Elvált szülők gyermekei kevésbé optimisták saját házasságuk sikerességét illetően (például: Sprague and Kinney, 1997; Rand Report, 53). A házassági problémák negatív hatással vannak a gyermekekre, a felnőttekre és a közösségre egyaránt. Gyerekek esetében a házassági problémák okozhatnak stresszmegnyilvánulásokat, beleértve a viselkedési problémák internalizálását és externalizálását (Buehler et al., 1998), magatartásproblémákat (Coie et al., 1991), gyenge iskolai teljesítményt, alacsony önbecsülést, (Goldberg, 1993), fiatalkori bűncselekményeket (lopás, rablás, erőszak, szerencsejátékok, szexuális bűncselekmények – Hooper, 1985), iskolai szociális és emocionális problémákat, (Mattison, Morales and Bauer, 1992), valamint a serdülőkori öngyilkosságokat (Nelson, Farberow and Litman, 1988). Házassági problémák a felnőtteknél is okozhatnak stresszmegnyilvánulásokat, beleértve a dohányzást, alkohol- és drogfogyasztást, bűnözést, táplálkozási rendellenességeket (Goldberg, 1993), pszichés betegségeket



(Brown, 1996), a házastárs elleni, valamint otthonon belüli erőszakot (Goldberg, 1993; Markman, Floyd, Stanley and Storaasli, 1988), depressziót (Horwitz, White and Howell-White, 1996; Klerman and Weissman, 1990) és öngyilkosságot (Nelson et al., 1988). Ezen felül munkahelyi problémákat is okoznak, például csökkent munkateljesítményt és nagyobb mértékű hiányzást (Forthofer et al., 1996; Goldberg, 1993; Thomas and Caverly, 1998). Gottman (1998) becslése szerint a munkahelyi hiányzások 30%-a házassági problémák miatt van az USA-ban és ezek évi nyolcmilliárd dollárjába kerülnek az Egyesült Államoknak (Gardner, 2004).

Jól dokumentált a házasság előtti prevenció programok hatékonysága a jövőbeni házassági problémák csökkentésében (Gardner, 2004).

A családi életre nevelés magyarországi gyakorlata, tapasztalatai

Magyarországon már régóta várat magára a családi életre nevelés iskolai oktatásban való megjelenése. Szerepelhetne a tananyagban például az egészséges életmód, az ésszerű háztartásvezetés, a hivatalos ügyek intézése és más hasonló témák is. Kétséges és vitatható, hogy e tantárgy bevezetése megoldható lenne egyetlen egységes országos tantervvel, hiszen ez a terület annyira kényes és bonyolult és a szülők hozzáállása is különböző lehet. A legfontosabb feladatnak a párkapcsolat pszichológiai törvényszerűségeinek megtanítása és a kommuni-

kációs készségek fejlesztése tűnik, ezért főként erre kellene koncentrálnia egy ilyen tananyagnak.

Már egy 1973-as minisztertanácsi határozatban felbukkant egy ilyen tantárgy kialakításának kormányzati szándéka: „A lakosság, különösen pedig az ifjúság körében sem mennyiségben, sem minőségben nem elég elterjedtek azok a biológiai, egészségügyi, etikai, morális ismeretek, amelyek elengedhetetlenek a harmonikus, kívánatos emberi kapcsolatok, a kiegyensúlyozott családi élet megteremtéséhez és ezek során a korszerű családtervezés széles körű megvalósításához. Ezért az állami oktatás minden formájában, továbbá a lakosság körében végzett ismeretterjesztésben a családi életre való felkészítést szolgáló intézkedéseket kell tenni.” 1974-ben az Egészségügyi és a Művelődési Minisztérium a minisztertanácsi határozat alapján, szakértők bevonásával kidolgozta az *Irányelvek az ifjúság családi életre neveléséhez* elnevezésű dokumentumot. Ez azonban nem eredményezett lényeges változást a családi életre nevelés terén, az iskolák a rájuk szabott elvárásokat nem tudták teljesíteni.² Egy 1988-as minisztertanácsi határozatban is felbukkant egy ilyen tantárgy kialakításának kormányzati szándéka, s kormányzati körökben még többször felmerült ilyesmi a következő másfél évtizedben, de a gyakorlatban nem történt jelentős változás. Ami felsőbb szintű kezdeményezés egyáltalán volt, az is kimerült a szexuális felvilágosítás támogatásában.

A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán az elmúlt évtizedben olyan





munkatársak képzése valósulhatott meg, akik iskolai keretek között vagy azon kívül a párkapcsolatokra, családi életre nevelhetik a fiatalokat. Ami Magyarországon még csak szerény kezdet, az az Egyesült Államokban már fejlett mozgalom: a párkapcsolatok „pszichológiai-ügyesebb” megélésére való felkészítés mint „marriage education” terjed az egész országban, és nem csak egyházi keretekben (Sollee, 1996). 1998-ban, a párkapcsolatra való pszichológiai felkészítés programja – az USA tagállamai közül elsőként, – Floridában már bekerült a középiskolai tanrendbe³ (More, 2000). Ezenkívül még több más államban gyakori ilyen tantárgy iskolai oktatása, például Massachusetts-ben, New Jerseyben és Kaliforniában. Már egy évtizede is az USA mintegy 2000 iskolájában volt ilyen program.

Nemi felvilágosítás⁴

Több olyan magyarországi kezdeményezés született, amelyben a családi életre nevelés leginkább a nemi felvilágosítást foglalta magában. Ilyen volt Czeizel Endre és Péterfia Éva programja, a védőnői hálózaton belül a nemi felvilágosítást tartó védőnői munka és Hortobágyiné Nagy Ágnes tizenöt évvel ezelőtti kezdeményezése is, mely később beleolvadt egy átfogó családi életre nevelési képzésbe, amelyet a Sapientia Főiskola indított el, és amelynek kialakításában Hortobágyiné Nagy Ágnes jelentős szerepet játszott.

Az 1970-es évektől kezdve védőnői munkakör keretében zajlott a családi élet-

re nevelés és a szexuális felvilágosítás is. A védőnők a családot látogatták, amikor a gyermek megszületett majd később az iskolákban láttak el egészségvédő feladatokat, aminek keretében helyet kapott a családi életre nevelés bizonyos formája. Az abortusz megelőzését is célul kitűző Családvédelmi Tanácsadók tevékenységének keretében is tartottak nemi felvilágosító előadásokat az iskolákban. Mind a mai napig számos védőnő tart iskolai előadásokat a szexualitásról. Ezekhez forrásként ötletszerűen kiválasztott filmeket vagy egyéb anyagokat, nem egyszer különböző egészségügyi cégek anyagait használják (amelyek háttérben fogamzásgátló tabletta, óvszer vagy intimbetét burkolt reklámozása is lehet).

Az 1990-es évek második felében Czeizel Endre és Péterfia Éva egy tantárgyat hozott létre *Felkészülés a családi életre* elnevezéssel, melyhez több tankönyvet és munkafüzetet is kiadtak. Az ÁNTSZ egészségnevelői a megyékben és Budapesten kiképezték az önként jelentkező pedagógusokat. 330 iskolában kezdődött el a program két variációja: vagy 33 órás, egy féléves tantárgyként, vagy legalább 14 osztályfőnöki órát jelentő oktatási programként.

Az 1990-es években Hortobágyiné Nagy Ágnes orvosként, Déri Éva pedig biológusként kezdett a családi életre neveléssel, és azon belül a nemi felvilágosítással foglalkozni. A különböző családtervezési módok bemutatása és a keresztény elveknek megfelelően az élet védelmét szem előtt tartó természetes családtervezés megismertetése volt a cél. Iskolai osztályok és hittanközösségek





kérték a felvilágosítást. Majd 2000-ben Lukács Lászlóval a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola akkori főigazgatójával, Svajcsikné Pál Bernadettel és Komáromi Máriával közösen létrehozták a főiskolán ma is működő *Családi életre nevelés képzést*,⁵ amely először pedagógusokat, később már védőnőket is arra oktatót, hogy hogyan tartsanak család órát az iskolákban. Módszertanuk szerint egy pedagógus és egy védőnő együtt tudja a leghatékonyabb családórát tartani. A tanár a pedagógiai módszerekben kiváló, a védőnő pedig az intimebb, a nemiséget érintő kérdésekről tud könnyebben beszélni. Ez a kezdeményezés az utóbbi évtizedben a Kecskemét–Széchenyivárosi Közösségépítő Egyesülettel (SZÉK)⁶ közösen alakítva kibővült. Már nemcsak nemi felvilágosításként, hanem átfogó, komplex családi életre nevelési programként működik, amely 2000 óta *A boldogabb családokért* nevet viseli. Ez a program 2006 őszétől kibővült a nagysikerű német felvilágosító programmal, az MFM-projektrel (Mädchen Frauen Meine Tage = lányok, asszonyok, menstruáció). Ennek része a *Ciklus-show – Testem titkos jelzéseinek nyomában* nevű foglalkozás, melyen fiatal lányok vehetnek részt.⁷

Az ökumenikus protestáns egyetemi missziósszervezet, a Timóteus Társaság kidolgozott egy oktatási programot *Fiatalok az Élet Küszöbén* címmel. Ez kapcsolat- és jellemépítő, AIDS- és drogrevenziós program. Az 1990-es évektől a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet (NEVI) támogatásával e program keretében számos iskolában tanítottak diákokat a családi életre.

Tanárokat is képeztek ki ilyen órák tartására. Más tanároknak leginkább azt a tudást próbálták meg átadni, hogy hogyan kell felvenni a kapcsolatot a gyerekekkel. A FÉK-programhoz kapcsolódó képzéseken már mintegy nyolcezeren vettek részt (főként pedagógusok és védőnők). A programnak kidolgozott oktatói kézikönyvei vannak óravázlatokkal, játékokkal, olvasmányokkal.⁸ (A programot Magyarországon kívül a világ számos országában átvették.)

Családi életre nevelés

„Egy 2008-ban zárult, 1500 fős felmérésből kiderült: a fiatalok 97%-a elégedetlen a jelenlegi szexuális felvilágosítással. A Durex által megkérdezett 15–22 évesek 84%-a kapott valamilyen felvilágosítást, ám 64%-uk úgy tartja, nem volt elég az információ. Szeretnék például, hogy az iskolában érintsék az érzelmek, párkapcsolatok és nemi szerepek témakörét is.”⁹ Amint az idézett megállapítások is mutatják, maguk a fiatalok is úgy érzik, hogy kevés, ha családi életre nevelés címen pusztán szexuális felvilágosítást nyújtanak nekik. A Sapientia és a SZÉK közös programja és a FÉK-program nagyrészt már nem is a szexuális felvilágosításról szól, hanem értékekről, jellemről, párkapcsolatokról, személyiségről, kommunikációról, konfliktus-megelőzésről. (A FÉK-program keretében a szexualitás is téma, a Sapientia programjai között pedig szerepel a már említett MFM-projekt is.)

A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán tanított családi életre nevelés





több fő területből áll. Nemcsak a biológiai felvilágosítás, hanem az érzelmi nevelés és a kommunikációs készség fejlesztése is céljuk. Fő célkitűzésük, hogy megpróbálják átalakítani a gyermekekben azokat a szülőktől tanult negatív családi mintákat, amelyek családi problémákhoz és váláshoz vezetnek. Céljuk tudatosítani a gyermekekben azt, hogy boldog családi életük lehet, ha tudatosan készülnek erre. Nagy hangsúlyt fektetnek a konkrét családi problémák megbeszélésére. A program – akárcsak a FÉK-program – foglalkozásai általában osztályfőnöki órák keretében zajlanak. A foglalkozások vezetői igyekeznek saját személyes példáikat is felhasználni, és nyitott, őszinte légkört kialakítani, amelyben valódi beszélgetés zajlik. Ehhez különböző kreatív játékokat is felhasználnak. A cél az, hogy maguk a diákok fogalmazzák meg és mondják ki a tanulságokat, és hogy motiválttá váljanak ezek elfogadására és gyakorlati alkalmazására is.¹⁰

Jelenleg 15. pedagógusképzésüket és 10. védőnői képzésüket tartják, mely 20 óra elméletet és 20 óra gyakorlatot tartalmaz. Összesen több mint 600 végzettjük van, akikkel tartják a kapcsolatot; továbbképzést, segítséget és tapasztalatcserét biztosítva számukra a fiatalok oktatásához/neveléséhez.

Megközelítésük és módszereik sokban megegyeznek a legfrissebb amerikai kutatási eredményekkel és az ottani legjobb gyakorlattal:

- a nemi felvilágosítást a barátság, a család, szerelem, önismeret, kommunikáció témába ágyazva adják;

- kurzusaikon tartós, személyes, bizalmi légkört alakítanak ki a fiatalokkal és osztályfőnökükkel;
- céljaik közt szerepel a gyermek-szülő kapcsolat javítása;
- bevonják a szülőket (például a házi feladat segítségével: kérdezzék/beszélgék meg az adott kérdéseket a szüleikkel; a szülőknél a kurzus tartama alatt kéthavonként vasárnap délután kilencvenperces foglalkozásokat szerveznek);
- tapasztalataik szerint a személyes történetek sokkal tovább megragadnak a fiatalokban (ezt a felismerést használja ki a *The Art of Loving Well* című amerikai tananyag (lásd: McLaren), mely irodalmi szemelvények kapcsán foglalkozik a szerelem témájával: az irodalom előnye, hogy a fiataloknak nem kell személyes tapasztalataikat/önmagukat feltárni ahhoz, hogy érzelmeikről beszéljenek);
- az oktatás interaktív;
- szituációs, önismereti, kommunikációs játékokat használnak;
- az iskolában, egyéves kurzusokban dolgoznak együtt egy-egy osztállyal, melyet a kurzus után is évekig tovább követnek.

Hortobágyiné Nagy Ágnes és munkatársai tevékenységére jellemző továbbá, hogy:

- a kurzus után évekig tovább követnek egy-egy osztályt (vö. Kerpelman és kutatócsoportja vizsgálatának eredményével, mely szerint nem elég egyetlen tanfolyam, hanem időről időre megerősítő foglalkozásokra van szükség);
- párosával, esetenként hármásban tartják a kurzusokat, az oktatók így tudják





egymást támogatni, megbeszélni, hogy a konkrét osztályban hogyan kellene adaptálni a tananyagot a legnagyobb hatékonyság elérése érdekében. A párok nem állandóak, minden egyes kurzus esetében más-más felállásban mennek;

- nagyon rugalmasan és nyitottan reagálnak a gyerekek igényeire, kérdéseire, problémáira;
- az érzelmi intelligencia kifejlesztésén fáradoznak, mert ettől lesznek az emberek boldoggá.

A Sapiaentián folyó képzésről, illetve az ehhez kapcsolható családi életre nevelési kezdeményezésekről megjelent egy összefoglaló, tájékoztató jellegű könyv.¹¹ Ez bemutatja a különböző, a képzéshez kapcsolódó szempontokat, értékeket, programokat. A Sapiaentia programjai a FÉK-program képzéseiből is merítettek (a FÉK-program 1–3 könyvein alapulnak), és a *Családi életre nevelési (CSÉN)* programjaik fejlesztése jelenleg is folyamatban van. A Sapiaentia és a SZÉK közös CSÉN-képzéseikhez még nem jelent meg olyan többkötetes, kidolgozott óravázlatok sorát tartalmazó tanári kézikönyv, mint amilyen a FÉK programé,¹² mely amerikai–magyar együttműködés eredménye. Ez utóbbi kitér a keresztény hitre is, ugyanakkor a vallási részei opcionálisak, az iskola – a tanárok és szülők – döntésétől függ, hogy ezekről is szó lesz-e a foglalkozásokon. A FÉK-programhoz kapcsolódik a FÉK klub működtetése, ahol hetente egyszer 80-100 diáknak tartanak kétórás családi életre nevelési, drogprevenciós, személyiség és jellemépítő játékos foglalkozásokat. A

Timóteus Társaság amerikai keresztény egyetemisták segítségével nyári táborkat is működtet („Speak out” tábor).

A Sapiaentia és a SZÉK közös programjai valamint a FÉK-program mellett még említésre méltó egy harmadik, a házasságokat erősítő fontos hazai kezdeményezés, a Ketten Együtt Házassági Felkészítési és Tanácsadói Műhely. Ez a nemzetközi Prepare/Enrich házassági tanácsadói rendszer része, az amerikai David H. Olson professzor tesztprogramjának honosítása. A magyar változat 2007 februárjában indult hivatalosan,¹³ ekkor alapították meg a Ketten Együtt Házassági Felkészítési és Tanácsadói Műhelyt. Pároknak és párokkal vagy családokkal dolgozó szakembereknek kínálják szolgálatukat. Küldetésük, hogy pszichológusokat, szociális munkásokat, családterapeutákat képezzenek ki ennek az eszköznek a használatára.

165 kérdés segítségével teljes leltárt készítenek egy pár kapcsolatáról, a tesztet egy központ értékeli ki. A tanácsadó a tesztet kitölteti a párral és beküldi a központba, ahol rögzítik az adatokat, természetesen a pár személyes adatai nélkül. Közel 100 tanácsadó dolgozik ebben a rendszerben, országos lefedettségben.

A teszt a következő témák terén vizsgálja az összhangot a házaspárok között: a kapcsolat céljai, kommunikáció, konfliktuskezelés, a szabadidőtöltés, szexualitás, a gyermekvállalás, a szülői szerep, a betöltendő szerepek a kapcsolaton belül, hit, lehetőség kérdése, származási család, a másik személyiségjegyeinek elfogadása és kezelése, illetve a pénzkezelés.





A teszt 80%-os pontossággal meg tudja mutatni azokat a párokat, akik boldog kapcsolatban fognak élni és 91%-os pontossággal azokat, akik vagy elválnak, vagy feszült kapcsolatban élnek. A tesztek alapján készült egy tízrészes csoportfoglalkozási anyag is (www.kettenegyutt.hu).

A Ketten Együthöz kapcsolódó középiskolai CSEN oktatási program is kialakulóban van.

Az amerikai párkapcsolatokra és házasságra nevelési programok jellemzői és hatékonysága

Milyen programokra van szükség?

A programok:

- segítsék a serdülőket, hogy megismerjék és kifejezzék a párkapcsolatokra vonatkozó érzelmeiket és elképzeléseiket;
- segítsék a serdülőket, hogy feltárják ezen érzelmek és elképzelések forrásait;
- tanítsák meg a serdülőket arra, hogyan kell hatékonyan kommunikálni és együttműködni a szülőkkel, testvérekkel és barátokkal;
- segítsenek a serdülőknek, hogy megértsék azt, saját kapcsolatmodelljük hogyan befolyásolja viselkedésüket jelenlegi és jövőbeni kapcsolataikban;
- ösztönözzék a tizenéveseket arra, hogy megvizsgálják, milyen hatással van saját viselkedésük arra, ahogy a környezetük viselkedik velük szemben, és ez hogyan hat vissza önmagukra;
- segítsenek a tizenéveseknek, hogy megértsék, különböző környezetek

- (például: stressz, anyagi szükség, támogató környezet) hogyan változtatják vagy korlátozhatják saját maguk, illetve partnerük viselkedését;
- kínálják a kapcsolatra nevelést/oktatást más olyan programokkal együtt vagy mellett, melyeknek célja, hogy a tizenévesek életét egyéb szempontból javítsák (például a dohányzás, alkohol- és kábítószer-fogyasztás, bűnözés megelőzése, szakmaszerzés);
 - a biztonságos szexet és fogamzásgátlást oktató tananyagok hangsúlyozzák ki, hogy az óvszer használata nem jelenti a partner iránti bizalom hiányát;
 - nyíltan foglalkozzanak az intim kapcsolaton belüli verbális, pszichológiai és fizikai erőszakra vonatkozó elképzelésekkel;
 - segítsenek a tizenéveseknek, hogy megértsék, serdülőkori viselkedésük és döntéseik hogyan befolyásolhatják későbbi életüket és lehetőségeiket;
 - hangsúlyozzák ki, hogy a sikeres házasság elérhető cél a felnőttek számára;
 - segítsenek megelőzni vagy kezelni a serdülőkori kapcsolatok negatív következményeit és egyéb negatív hatásokat (a dohányzást, alkohol- és kábítószerfogyasztást, iskolakerülést, bűnözést) (Rand Report, XXV–XXVI, 99–103).

Az Egyesült Államokban jelenleg legelterjedtebb tananyagok fajtái

A tananyagok öt kategóriába sorolhatók (Rand Report, 73):

- RME (Relationship and Marriage Education) – kapcsolatra és házasságra nevelés;





- FACS (Family and Consumer Sciences) – családi és fogyasztói ismeretek;
 - CE (Character Education) – jellemnevelés;
 - AE (Abstinence Education) – önmegtartóztatásra nevelés, melyet a legújabb kritikák szerint a kapcsolatra nevelés keretében kellene oktatni (Whitehead and Pearson, 2006; Rand Report, 79);
 - Community-based initiatives – lakóhely szerinti civil kezdeményezések.
- Az RME explicit módon és szinte kizárólag az interperszonális és romantikus párkapcsolatokkal foglalkozik. A másik négy kategóriába tartozó programnak része az RME, de a tananyaguk tágabb (Rand Report, 73). A tananyagok nemcsak iskolai környezetben kerülnek oktatásra, hanem például az ifjúsági igazságszolgáltatásban, az állami gondozási rendszerben, tizenéves várandós anyák és szülők számára, táborokban, lelki gyakorlatokon, illetve lelki napokon és iskolán kívüli délutáni programok keretében (Rand Report, 76).

Az RME tananyagok jellemzően intervenciós és nevelő jellegűek egyszerre (Rand Report, 76). A kapcsolatra és házasságra nevelés általános célja, hogy a tizenéveseknek átadja azt a *tudást*, azokat az *értékeket* és *készségeket*, amelyek feltételezhetően szükségesek az egészséges romantikus kapcsolatok létrehozásához (Rand Report, 74).

Értékelési nehézségek

Nincs szisztematikus kutatás a meglévő tananyagok elterjedtségéről, tartalmá-

ról és hatékonyságáról sem általánosságban, sem specifikus csoportokban, például az alacsony jövedelműek körében (Rand Report, 5). Az értékelést tovább nehezíti, hogy e tananyagoknak nincs egységes céljuk. Célok lehetnek (Rand Report, 75):

- az egészséges házasság;
- a házassággal kapcsolatos pozitív elképzelések elősegítése;
- a nagyobb fokú, arányú önmegtartóztatás a házasság előtti nemi kapcsolatokat illetően;
- a randevúkon történő nemi erőszak arányának csökkentése;
- nagyobb elégedettség a házasság előtti párkapcsolatokban;
- a későbbi egészséges, stabil házasságok esélyének növelése;
- a válások arányának csökkentése;
- a konfliktusok számának csökkentése;
- a partnerrel és másokkal való kommunikáció javítása.

Ha világosabbak a célok, a döntéshozók is jobban tudnak választani. Nincsenek egyértelmű mérési kritériumok, ezért nehéz a hatékonyságot mérni. Másrészt nehéz és sokba kerül az értékeléshez szükséges kutatás. Harmadrészt pedig csak nemrég kezdődtek ezek a programok, ezért még nincs róluk kísérleti értékelés (Rand Report, 80). Az a kevés adat, ami a kapcsolatra és házasságra nevelés hatékonyságáról rendelkezésre áll, biztató ugyan, de végleges, biztos következtetések levonásához nem elég (Rand Report, 73).

Nagyon pozitív az értékelése az egyik legsikeresebb, az 5 egységből álló *Love U2* program *Relationship Smarts* (Intelli-





gens kapcsolatok) című egységének. Vizsgálatokból kitűnik, hogy a 36 célkitűzés mindegyikében szignifikáns javulás volt mérhető a program elvégzése után (Adler-Baeder, 2005).

Mi jellemzi a legsikeresebb tananyagokat?

A legsikeresebb tananyagokról általánosan elmondható, hogy a fiatalok nagyon jól fogadják őket, hatásukra jelentősen és pozitív irányba változik tudásuk, attitűdjük és viselkedésük; konkrétan javul kapcsolatuk a szüleikkel és randevúzos partnereikkel, jobban megismerik önmagukat, vágyaikat, életcéljaikat, csökken a verbális agressziójuk. Újjonnan szerzett ismereteik, készségeik, stratégiáik birtokában magabiztosabbak, tisztábban látják céljaikat, opcióikat, kapcsolataikat, jobban tudnak kommunikálni (egyéni megjegyzések a résztvevőktől, például: Pearson, 2000, 9–10, 16).

Az értékelések és a tapasztalatok alapján a legjobban fogadott anyagok *érdekesek*, mivel

- a fiatalok számára fontos témákkal foglalkoznak;
- pozitív ideálokat mutatnak fel;
- segítenek a fiataloknak megismerni saját vágyaikat és céljaikat;
- segítenek nekik megvalósítani álmaikat;
- interaktívak, nem előadás jellegűek;
- kreatív feladatokat tartalmaznak;
- aktív fizikai tevékenységeket tartalmaznak;
- sok időt és lehetőséget biztosítanak a beszélgetésre;

- irodalmi történeteket/személyes történeteket tartalmaznak, melyek jobban megragadnak a fiatalok emlékezetében, mint az elméleti oktatás;
- videó/DVD-t (külön erre a célra kifejlesztett anyagokat) használnak;
- a szexualitást a lehető legszélesebb kontextusba ágyazva tárgyalják (érett szerelem, család, gyermekvállalás és szülőség a gyermek szemszögéből nézve, barátság, önismeret, önbecsülés, életcélok, kapcsolaton belüli agresszió, konfliktuskezelés, betegségmegelőzés stb.);
- ténybeli ismereteket csak azután közvetítenek, ha már felkeltették irántuk a fiatalok érdeklődését, igényét.

Az értékelések után levont egyéb tanulságok:

- szükség van az iskolai oktatásra, hogy minden fiataalt elérjen;
- szükség van jól képzett tanárookra, akik otthonosak a tananyagban és jó kapcsolatuk van a diákokkal;
- egy év oktatás nem elegendő, szükség van a többszörös megerősítésre;
- még a középiskola előtt kellene oktatni.

Gardner és Howlett (2000) amellezt érvel, hogy több házassági és kapcsolati készséget kellene tanítani az iskolában. Sok kapcsolatokra vonatkozó attitűd és viselkedésminta jóval azelőtt kialakul, mire a fiatal felnőttkorban és az eljegyzés idején a párok házasság előtti prevenció programokra járnak. Durlak (1995) számításai szerint az amerikai fiataloknak akár 50%-ánál is fennáll a veszély, hogy későbbi életében problémái lesznek. Ezért nagyon





fontos az elsődleges prevenció, amely mindenkit elér (Gardner, 2004).

Milyen kutatásokra lenne szükség?

A serdülők házasságra nevelése olyan elsődleges prevenció, mint a népegészségügyben az oltás (Rand Report, 93). A jelenlegi erőfeszítések alapja az a feltevés, hogy a serdülőkori romantikus kapcsolatok hozzájárulhatnak a felnőttkori házasságok sikeréhez vagy sikertelenségéhez. Az anyagi és emberi források e célú felhasználását indokolttá tenné, ha a kutatások bizonyítanák e feltevést (Rand Report, 95).

Ki kell zárni minden egyéb magyarázat lehetőségét ahhoz, hogy egyértelmű ok-okozati összefüggést lehessen kimutatni a serdülőkori kapcsolatok és a felnőttkori házasságok sikeressége között. Ez nem könnyű feladat. Még a nagyon jól megtervezett longitudinális kutatások sem tudják kizárni minden harmadik változó eshetőségét. Például testvérek és ikrek vizsgálata segíthet a származási család, illetve genetikai tényezők hatásainak feltárásában (Rand Report, 96).

Ha már bizonyított lesz a serdülőkori romantikus kapcsolatok kauzális hatása a felnőttkori házasságokra, akkor meg kell érteni e tizenéves kapcsolatok azon elemeit, melyek hosszú távú hatásaikért felelősek, hogy hatékony intervenciót lehessen tervezni. Nem a kapcsolatok külső vonásait – időzítése, partnerek száma, időtartama – kell vizsgálni, hanem belső folyamatait – a kapcsolat fenntartása, konfliktus megoldás, társadalmi támogatás (Shulman, 2003). A serdülőkori

romantikus kapcsolatok potenciális fejlődési fordulópontot jelentenek, ahol a származási családból hozott minták megerősítést kaphatnak vagy jelentősen megváltozhatnak konkrét választások, viselkedések és tapasztalatok hatására (Rand Report, 42).

A gyermekkori és kora serdülőkori körülmények meghatározzák a serdülőkori romantikus tapasztalatokat, melyek többféle úton hathatnak a felnőttkori romantikus kapcsolatokra és házasságokra (Rand Report, XXXVIII). Azonban nem egyértelmű, hogy az említett előfutárokat nem harmadik tényezők okozzák-e, melyeket eddig még nem sikerült azonosítani. Az sem egyértelmű, hogy ezen előfutárokból történt változások valóban befolyásolják-e a kapcsolatok sikerességét (Rand Report, 89). Egyelőre nem bizonyítottak a közvetlen ok-okozati kapcsolatok a serdülőkori tapasztalatok és a felnőttkori eredmények között (Rand Report, 93). Nem kizárt (például genetikai vagy kontextuális) harmadik változó lehetősége (Rand Report, 94).

Alternatívaként felmerülhet, hogy csak a veszélyeztetett fiatalok részesülne a kapcsolatra és házasságra nevelésben (Rand Report, 103).

Mennyiben felelnek meg a jelenleg használt tananyagok a kutatásoknak?

Komoly kutatások mutatják ki, hogy a fiatalokra általában irányuló, illetve a veszélyeztetett fiatalokra irányuló intervenció pozitívan hat az egészséges tizenéves kapcsolatok sok előfutára; például a





szülőkkel való kapcsolatokra, a stresszre, a dohányzás, az alkohol- és kábítószerfogyasztás mértékére (Johnson et al., 1990; Johnson et al., 1996; Weiss and Nicholson, 1998), a szexuális élet megkezdésének időzítésére, a szexuális viselkedésre és a nemi betegségek, illetve terhességek előfordulási gyakoriságára (Philliber et al., 2002), valamint olyan hosszabb távú következményekre is, mint például a tanulmányi eredmények és iskolázottság (Myers and Schirm, 1999). Vannak olyan hatékony intervenciók, amelyek több komponensből állnak, más intervenciók olyan tudást, illetve készségeket próbálnak átadni, amelyek attitűd- vagy viselkedésszerű változásokat okoznak. Sajnos a legtöbb értékelésben nem lehet megállapítani, melyik komponens vagy készség hozta a kívánt eredményt. Konklúzióként csak annyi mondható, hogy a kutatások szerint lehetséges intervencióval pozitívan befolyásolni egyes előfutárokat (Rand Report, 82).

A vizsgált tananyagok fő pozitívuma, hogy mindegyik foglalkozik azokkal az attitűdökkel és elképzelésekkel, valamint a legtöbb kapcsolatbeli viselkedéstípussal, amely a modern kutatások és elméletek feltételezése szerint releváns az egészséges kapcsolatok és házasságok kialakítása szempontjából. A tananyagok kevésbé következetesen foglalkoznak viszont a közvetlen kontextus és az egyéni különbségek kategóriájába tartozó előfutárokkal. Nyitott kérdés, hogy a kapcsolatra és házasságra nevelés tananyagok egyáltalán foglalkoznak-e ezekkel az egyéb tényezőkkel,

mivel közülük több már más bevált tananyag részét képezi (Rand Report, 89).

javaslatok

1. Gyakran elhangzik, hogy nincs elegendő anyag, amely a megcélzott népesség igényeihez van adaptálva, kor, kultúra, etnikum, családi állapot – például fiatal szülők, kismamák – szerint (Rand Report, 89). Ezzel szemben a *Relationships Smarts PLUS* hatása háttértől függetlenül kimutatható volt.
2. Arra az esetre, amikor nincs idő az egész programra, szükség lenne némi tájékoztatásra, hogy a programok mely elemei tartoznak a magjához és melyek hagyhatók el anélkül, hogy azt a hatékonyság megsínylené. Ezen segíthet egy készülőben lévő munkafüzet, mely eszköztárként használható majd a programkészítéshez (Rand Report, 87).
3. Nem biztos, hogy a felnőtteknél bevált házasságelőkészítő-programok, illetve azok komponensei hatékonyak és alkalmasak a fiatalok körében. Ha szigorú értékelés nélkül bevezetnek valamit, amiről később kiderül, hogy nem hatékony, már nagyon nehéz megváltoztatni a közhiedelmet. Például a *D.A.R.E.* drogmegelőzési-programról már 15 éve kiderült, hogy nincs hatása, ennek ellenére még mindig ezt az anyagot használják a legszélesebb körben, hiába vannak hatékonyabb alternatívák (Rand Report, 87).
4. Segítségre lenne szükség logisztikai problémák megoldásához, például:





gyermekmegőrzés, fiúk és lányok különválasztása bizonyos témáknál, ösztönzők (élelmiszer, díjak) a résztvevőknek, helyszín- és időpontválasztás (Rand Report, 88).

5. Fontos a program megfelelő elnevezése, hogy a szülők és felnőtt döntéshozók világosan értsék, miről van szó. Bár a fiatalok nagyon jól fogadják ezeket a programokat, esetenként szükséges lehet a felnőtteket, különösen a döntéshozókat meggyőzni a fontosságukról (Rand Report, 88).
6. A kapcsolatra nevelés egyéb, a tizenévesek életét javítani kívánó programokkal működjön együtt (Rand Report, 104).

Az oktatás keretei

Az iskola azért lenne kívánatos keret, mert ott érhető el a legnagyobb számú fiatal. Másrészt viszont az iskolákra óriási nyomás nehezedik az egyéb teljesítendő normák miatt és esetleg nem szívesen vonnak el időt más tantárgyaktól. De biztosan megnyerhetőek lennének, ha kimutatható lenne, hogy a kapcsolatra és házasságra nevelés eredményeképpen a tanulók egyéb teljesítménye is javul.

Iskola utáni programok keretében elősegítheti a programok alkalmazását, ha bevezetésükhöz nincs szükség különösebb felszerelésre, tréningre, ha a fiataloknak tetszik, ha sokan látogatják, és következtében csökkennek a magatartásproblémák, valamint javul a tanár-diák kapcsolat (Bodilly and Beckett, 2005; Rand Report, 90–91).

Néhány fontosabb amerikai házasságra és párkapcsolatra nevelési program bemutatása

A Connections: Relationships and Marriage (Kapcsolatok: párkapcsolatok és házasság) középiskolás diákok számára készült amerikai családi életre nevelés program. Célja, hogy megtanítsa a fiatalokat, hogyan alakítsanak ki egészséges kapcsolatokat és házasságot. Vizsgálatok eredményei arra utalnak, hogy a tananyag növeli a tanulók fogalmi tudását a kapcsolatokról, csökkenti a randevúzós kapcsolatokban az erőszakot és a tizenéves terhességek kockázatát, pozitívan befolyásolja azokat az attitűdöket, amelyek a jövőben a sikeres házassághoz szükségesek (Gardner, 2004).

Scott P. Gardner professzor tanulmánya szerint a program elvégzése után javult a résztvevők szüleikkel való kommunikációja; konfliktusaikat inkább érveléssel és kevesebb verbálisan agresszív taktika alkalmazásával oldották meg; kedvezőbb lett a házassági előkészítéshez és a házassági tanácsadáshoz való hozzáállásuk és kevésbé tartják valószínűnek, hogy a házasság előtt együtt akarnának élni. A tapasztalatok azt mutatják, hogy elvált szülők gyermekei számára volt a leghasznosabb.

Pearson szerint a *Connections* jól működik, tetszik a fiataloknak és az oktatóknak, különösen a tevékenységek, melyek sokkal több lehetőséget nyújtanak a kapcsolatokról való beszélgetésre, mint a hagyományos szexuális felvilágosítás.

A szerző (Charlene Kamper) nagyon jól ismeri a fiatalok gondolkodását. Ezek



a témák szükségesek és érdeklik őket. Izgalmasak az órák, mindenféle képességű és etnikai háttérű gyermek aktívan be tud kapcsolódni és élvezni a feladatait, azok is, akik családjában nincs házasság. Könnyű használni, nincs szükség különösebb előképzettségre. 2000-ben már 585 helyen használták: 42 USA-államban és 8 más országban (Pearson).

A Love U2: Increasing Your Relationship Smarts (Én is szeretlek – tudjunk többet a párkapcsolatainkról) hatékonyságát vizsgálták gazdasági, földrajzi és rassz szerinti szempontokból vegyes mintán. Az eredmények azt mutatják, hogy a résztvevőknek realisabb elképzeléseik lettek a kapcsolatokról/házasságról és saját megítélésük szerint kevésbé alkalmaztak verbális agressziót a program elvégzése után, függetlenül a rassz szerinti hovatartozásuktól, a háztartásuk jövedelmétől vagy a családi struktúrától (Family Relations, 2007/July: Adler-Baeder et al., 2007).

*Love U2 Relationships Smarts*¹⁴ (*Én is szeretlek – párkapcsolati tanácsok*) A program tudományos eredményeken alapul, életkornak megfelelő és érdekes. Célja, hogy csökkentse a hibás viselkedéseket és elképzeléseket (például: csak egyetlen ideális partner létezik mindenki számára; a szerelem elég a boldog házasság fenntartásához; a házasság előtti együttélés növeli a házasság sikerességének esélyét), valamint erősíteni azokat a készségeket (például: konfliktuskezelés) és attitűdöket, amelyek elősegítik a kapcsolatok egészséges működését.

A hatások megfeleltek a kitűzött célok-nak egy év után, de elhalványultak két év elteltével (ez a jelenség más témák esetében is ismeretes). *Ezért később is szükség van megerősítő oktatásra.*

A tanárok és diákok általában pozitívan értékelték a programot: érdekes, bevonja a résztvevőket, informatív és hasznos. A fiataloknak leginkább az interaktív tevékenységek, viták tetszetek, ezért javasolták, hogy több interaktív tevékenység legyen, és korábban oktassák az anyagot (A kutatók szerint lehetséges, hogy a hatása is tartósabb, ha a fiatalok korábban találkoznak a tananyaggal, amikor először alakulnak ki kapcsolati minták és attitűdök.) Az előadás jellegű részeket nem annyira szerették. Több vitalehetőséget szeretnének osztályszinten a fontos kapcsolati kérdésekről/problémákról. A tanárok szerint a diákok fogékonyak az anyagra. Jobban bekapcsolódnak a kreatív és interaktív feladatokba. A résztvevők általánosan tovább akarták adni a szerzett információt másoknak. A fiúk jobban kedvelték a versenyszerű és aktívabb feladatokat és kevésbé az érzelmek azonosításával és értékelésével foglalkozó részeket. Egyesek szerint az a fejezet volt a legfontosabb, amely a verbális agresszióval és a randevúzos kapcsolatokban előforduló bántalmazással foglalkozott. A megjegyzések alapján újra átdolgozták az anyagot: a *Relationship Smarts Plus* anyaga a tizenévesek számára fontos témákkal foglalkozik, fontos információt közöl és készségeket javít. A tevékenységeken és támogató vitákon keresztüli hatékony tanulás módszerét



alkalmazza. A tanulságok értelmében szükség van:

- jól képzett tanárookra, akik otthonosak a tananyagban és jó kapcsolatuk van a diákokkal;
- érdekes tananyagra, mely aktívan bevonja a diákokat;
- elegendő időre a vitákhoz;
- olyan tanulási környezetre, melyben többféle családi és kapcsolati tapasztalattal rendelkező fiatal van;
- a fiatalok számára fontos témákra (például: az én fejlődése egy kapcsolatban; randevúzási agresszió; helyzetek, melyekben a fiatalok nyomás alatt vannak; az intimitás megértése; a belehabarodás és az igazi szerelem megkülönböztetése; kapcsolatok építése, fenntartása, befejezése).

*The Art of Loving Well*¹⁵ (*Jól szeretni művészet* vagy *A jó szerelem művészete*) irodalmi szemelvények gyűjteménye, melyet 1987 óta használnak sok száz amerikai iskolában. Az irodalmi szövegek érzelmi távolságot és lehetőséget nyújtanak arra, hogy a tizenévesek érzelmekről beszéljenek anélkül, hogy saját érzéseiket feltárnák. Tevékenységeket, játékos feladatokat ajánl szülőkkel és más felnőttekkel való beszélgetés elősegítésére. Tartalmaz egy videót a szülők számára, valamint gyakorlatokat a szülők és gyermekek közötti beszélgetések érdekében.

Jó az anyag, mivel a tapasztalatok szerint a fiatalok jobban emlékeznek történetekre, mint tényekre. A történetek felkeltik érdeklődésüket, hogy készségeket tanuljanak és információt kapjanak, ezért szívesebben hallgatják meg a

tudományos kutatások eredményeit is. A program az egyébként leggyengébben teljesítő és olvasási problémákkal küzdő tanulók esetében is nagyon sikeres. Független értékelések szerint a résztvevők valószínűbben változtatták meg hozzáállásukat, jelentősen többen gondolták, hogy nem szabad másokra nyomást gyakorolni, hogy szexuális életet éljenek; saját maguk nemet szándékoztak mondani, ha nyomást gyakorolnának rájuk és nem szándékoztak szexuális életet élni kora tizenéves korukban. A résztvevők 8%-a, míg a kontrollcsoport 28%-a élt nemi életet a 8. osztály befejezése előtt.

Jó az anyag, mert pozitív ideálokat mutat fel. A tapasztalat szerint a fiatalokat jobban motiválják a pozitív ideálok, mint a negatív dolgok elkerülésére vonatkozó figyelmeztetések (Pearson, 2000).

JEGYZET

¹ Köszönetnyilvánítás: a kutatást az OMFB-00701/2009 projekt támogatta.

² *Családi életre nevelés*, szerk. KOMLÓSI Sándor, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.

³ A programok olyan jellegűek, hogy iskolai keretek között is hatékonyan taníthatók.

⁴ A magyar kezdeményezésekről szóló részek fő forrását az NKTH INNOTARS OMFB-00701/2009 számú pályázati projekt keretében készült interjúk jelentik. Ezek összefoglalója: BOCSKAI Réka, *A családi életre nevelés gyakorlata Magyarországon*, Kézirat.

⁵ A Sapiencia Családpedagógiai Intézetét lásd a <http://csaladpedagogia.sapiencia.hu/> linken.

⁶ Az egyesület honlapja a <http://www.holnap.honlap.hu/> linken található.





- ⁷ Lásd a <http://csaladpedagogia.sapientia.hu/munkank/mfmprojekt> linken.
- ⁸ A FÉK-programról bővebb információ található a www.fek.hu linken.
- ⁹ „...ha egyáltalán lezajlott a szexuális forradalom, minden vívmánya hazugságokba és átgondolatlanságokba fordult” forrás: <http://www.apaklub.hu/apaklub/node/326>
- ¹⁰ BOCSKAI, i. m.
- ¹¹ *Családi életre nevelés az oktatásban. Család-órákat segítő kézikönyv*, szerk. HORTOBÁGYINÉ NAGY Ágnes, Bp., Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Családpedagógiai Intézete, 2005.
- ¹² Mint már említettük, a FÉK-programnak kidolgozott oktatói kézikönyvei vannak óravázlatokkal, játékokkal, olvasmányokkal. A FÉK tanári kézikönyv(ek) adatai: *Fiatalok az Élet Küszöbén (FÉK). Kapcsolat- és jellemépítő AIDS- és drogprevenció program. Tanári kézikönyv 1–2*, szerk. GRÉSZ Gábor és társai, Bp., Timóteus Társaság, 2005.
- ¹³ A program világnézetileg semleges, bár indulását nagymértékben támogatta a Hetednapi Adventista Egyház. A Ketten Együtt honlapja a www.kettenegyutt.hu linken érhető el.
- ¹⁴ Journal of Adolescence (2009), Relationship Smarts Plus (Pearson, 2007, Dibble Institute) hatékonyságának vizsgálata J. L. KERPELMAN et al., Evaluation of a statewide youth-focused relationships education curriculum.
- ¹⁵ Szerző: Nancy McLAREN.
- Education Targeting Youth, Auburn University, College of Human Sciences, 2005.
- Francesca ADLER-BAEDER et al., *The Impact of Relationship Education on Adolescents of Diverse Backgrounds*, Family Relations, 2007, Volume 56, Issue 3, 292–303.
- B. ALBERT, *With One Voice 2004: America's Adults and Teens Sound Out About Teen Pregnancy. An Annual Survey*, Washington, D. C.: The National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, 2004.
- P. R. AMATO, *Explaining the intergenerational transmission of divorce*, Journal of Marriage and the Family, 1996/58, 628–640.
- P. R. AMATO, *Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) metaanalysis*, Journal of Family Psychology, 2001/15, 355–370.
- P. R. AMATO, A. BOOTH, *The legacy of parents' marital discord: Consequences for children's marital quality*, Journal of Personality and Social Psychology, 2001/81, 627–638.
- P. R. AMATO, D. D. DeBoer, *The transmission of marital instability across generations: Relationship skills or commitment to marriage?*, Journal of Marriage and the Family, 2001/63, 1038–1051.
- H. ARO, V. TAIPALE, *The impact of timing of puberty on psychosomatic symptoms among fourteen- to sixteen-year-old Finnish girls*, Child Development, 1987/58, 261–268.
- BOCSKAI R., *A családi életre nevelés gyakorlata Magyarországon*, Kézirat.
- S. J. BODILLY, M. BECKETT, (2005). *Making Out-of-School-Time Matter: Evidence for an Action Agenda*. Santa Monica, Calif., RAND Corporation, As of May 5, 2007: <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG242/>

IRODALOM

Francesca ADLER-BAEDER, *Looking Towards a Healthy Marriage: School-based Relationships*





- D. R. BROWN, *Marital status and mental health = Mental health in Black America*, eds. H. W. NEIGHBORS, J. S. JACKSON, CA, Sage, Thousand Oaks, 1996, 77–94.
- J. D. BROWN, K. L. L'ENGLE, C. J. PARDUN, G. GUO, K. KENNEAVY, C. JACKSON, *Sexy media matter: exposure to sexual content in music, movies, television, and magazines predicts black and white adolescents' sexual behavior*, *Pediatrics*, 117, 2006, 1018–1027.
- J. BRYANT, *Frequency of Exposure, Age of Initial Exposure and Reactions to Initial Exposure to Pornography*, Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1985.
- C. BUEHLER, A. KRISHNAKUMAR, G. STONE, C. ANTHONY, S. PEMBERTON, J. GERARD, B. BARBER, *Interparental conflict styles and youth problem behaviors: A two-sample replication study*, *Journal of Marriage and the Family*, 60, 1998, 119–132.
- J. S. CARROLL, W. J. DOHERTY, *Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research*, 2003.
- A. J. CHERLIN, *The Changing American Family and Public Policy*, Washington D. C., Urban Institute Press, 1988.
- J. COIE, N. WATT, S. HAWKINGS, S. RAMEY, H. J. MARKMAN, B. LONG, S. WEST, *Prevention research: Conceptual model of strategies and procedures*, Washington D. C., Paper presented at the National Prevention Conference, 1991/June.
- W. A. COLLINS, *More than myth: The developmental significance of romantic relationships during adolescence*, *Journal of Research on Adolescence*, 13, 2003, 1–24.
- R. L. COLLINS, M. N. ELLIOTT, S. H. GERRY, D. E. KANOUSE, D. KUNKEL, S. B. HUNTER et al., *Watching sex on television predicts adolescent initiation of sexual behavior*, *Pediatrics*, 114, 2004, 280–289.
- J. COMSTOCK, K. STRZYZEWSKI, *Interpersonal interaction on television: Family conflict and jealousy on primetime*, *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 34, 1990, 263–282.
- J. A. DURLAK, *School-based prevention programs for children and adolescents*, Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.
- M. S. FORTHOFFER, H. J. MARKMAN, M. COX, S. STANLEY, R. C. KESSLER, *Associations between marital distress and work loss in a national sample*, *Journal of Marriage and the Family*, 58, 1996, 597–605.
- S. P. GARDNER, *Evaluation of the Connections, Relationships and Marriage Curriculum*, 2000. (<http://www.natefacs.org/JFCSE/vol19no1/v19no1Gardner.pdf>)
- S. GARDNER, L. HOWLETT, *Changing the focus of interventions: The need for primary prevention at the couple level*, *Family Science Review*, 13, 2000, 96–111.
- S. P. GARDNER, K. GIESE, S. M. PARROTT, *Evaluation of the Connections: Relationships and Marriage Curriculum*, *Family Relations*, 2004/December, Vol.53, No.5, 521–527.
- J. R. GOLDBERG, *The business of preventing and treating troubled marriages*, *Family Therapy News*, 24(5), 1993, 1–2.
- J. GOTTMAN, *Worker loss*, Retrieved, March 13, 1998. (<http://www.smartmarriages.com/>)
- B. S. GREENBERG, *Content trends in media sex = Media, Children and the Family*, eds. D. ZILLMAN, J. BRYANT, A. C. HUSTON, Hillsdale, N. J., Lawrence Erlbaum Associates, 1994.
- B. S. GREENBERG, R. W. BUSSELLE, *Soap operas and sexual activity: A decade later*, *Journal of Communication*, 46, 1996, 153–160.





- GRÉSZ Gábor és társai, *Fiatalok az Élet Küszöbén (FÉK). Kapcsolat- és jellemépítő AIDS- és drogpreevenációs program, Tanári kézikönyv 1–2*, Bp., Timóteus Társaság, 2005.
- C. T. HALPERN, K. JOYNER, J. R. UDRY, C. SUCHINDRAN, *Smart teens don't have sex (or kiss much either)*, *Journal of Adolescent Health*, 26, 2000, 213–225.
- K. E. HEINTZ, *Children's favorite television families: A descriptive analysis of role interactions*, *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 36, 1992, 443–451.
- B. HOOPER, *Youth in China*, London, England: Penguin, 1985.
- Családi életre nevelés az oktatásban. Család-órákat segítő kézikönyv*, szerk. HORTOBÁGYINÉ NAGY Ágnes, Bp., Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Családpedagógiai Intézete, 2005.
- A. V. HORWITZ, H. R. WHITE, S. HOWELL-WHITE, *The use of multiple outcomes in stress research: A case study of gender differences in responses to marital dissolution*, *Journal of Health and Social Behavior*, 37, 1996, 273–291.
- C. R. KAMPER, *Connections: Relationships and marriage*, Berkeley, Dibble Institute, 1996. (<http://www.kampercurricula.org/Connections.htm>)
- Benjamin R. KARNEY, Megan K. BECKETT, Rebecca L. COLLINS, Rebecca SHAW, *Adolescent Romantic Relationships as Precursors of Healthy Adult Marriages. A Review of Theory, Research, and Programs*. Prepared for the Department of Health and Human Services, Rand Corporation, 2007. (http://www.rand.org/pubs/corporate_public/CP1-2007/)
- Családi életre nevelés*, szerk. KOMLÓSI S., Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.
- C. A. JOHNSON, M. A. PENTZ, M. D. WEBER, J. F. DWYER, N. BAER, D. P. MACKINNON et al., *Relative effectiveness of comprehensive community programming for drug abuse prevention with high-risk and low-risk adolescents*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58, 1990, 447–456.
- J. D. JOHNSON, M. S. ADAMS, L. ASHBURN, W. REED, *Differential gender effects of exposure to rap music on African American adolescents' acceptance of teen dating violence*, *Sex Roles*, 33, 1995, 597–605.
- K. JOHNSON, D. BRYANT, T. STRADER, G. BUCHOLTZ, M. BERBAUM, D. COLLINS et al., *Reducing alcohol and other drug use by strengthening community, family, and youth resiliency: An evaluation of the Creating Lasting Connections program*, *Journal of Adolescent Research*, 11, 1996, 36–67.
- L. D. JOHNSTON, J. G. BACHMAN, P. M. O'MALLEY, *Monitoring the Future. Questionnaire Responses from the Nation's High School Seniors 1993*, Ann Arbor, Mich.: Institute for Social Research, 1995.
- Jennifer L. KERPELMAN, *Youth focused relationships and marriage education*, *The Forum for Family and Consumer Issues*, 12 (1), 2007. (<http://ncsu.edu/ffci/publications/2007/v12-n1-2007-spring/index-v12-n1-may-2007.php>)
- Jennifer L. KERPELMAN et al., *Evaluation of a statewide youth-focused relationships education curriculum*, *Journal of Adolescence*, 2009, doi: 10.1016/j.adolescence.2009.04.006.
- G. L. KLERMAN, M. M. WEISSMAN, *Increasing rates of depression*, *Journal of the American Medical Association*, 61, 1990, 2229–2235.
- D. KUNKEL, K. EYAL, K. FINNERTY, E. BIELY, E. DONNERSTEIN, *Sex on TV4: A Kaiser*





- Family Foundation Report*, Menlo Park, Calif., Kaiser Family Foundation, 2005.
- K. E. LEONARD, L. J. ROBERTS, *The effects of alcohol on the marital interactions of aggressive and nonaggressive husbands and their wives*, *Journal of Abnormal Psychology*, 107, 1998, 602–615.
- K. E. LEONARD, L. J. ROBERTS, *Marital aggression, quality and stability in the first year of marriage: findings from the Buffalo newlywed study = The developmental course of marital dysfunction*, ed. T. N. BRADBURY, NY: Cambridge, 1998, 44–73.
- N. M. MALAMUTH, E. A. IMPETT, *Research on sex in the media. What do we know about effects on children and adolescents? = Handbook of Children and the Media*, eds. D. G. SINGER, J. L. SINGER, Thousand Oaks, Calif., Sage Publications, Inc, 2001, 269–287.
- H. J. MARKMAN, F. FLOYD, S. M. Stanley, R. Storaasli, *The prevention of marital distress: A longitudinal investigation*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 1988, 210–217.
- S. C. MARTINO, R. L. COLLINS, M. N. ELLIOTT, A. STRACHMAN, D. E. KANOUSE, S. H. BERRY, *Exposure to degrading versus non-degrading music lyrics and sexual behavior among youth*, *Pediatrics*, 118, 2006, 430–441.
- R. E. MATTISON, J. MORALES, M. A. BAUER, *Distinguishing characteristics of elementary schoolboys recommended for SED placement*, *Behavioral Disorders*, 17, 1992, 107–114.
- Nancy McLAREN, *The Art of Loving Well. A Character Education Curriculum for Today's Teenagers*.
- L. THOMAS, J. M. CAVERLY, *Corporate courses*, Retrieved, 1998/May. (<http://www.smartmarriages.com/>)
- Monitoring the Future. <http://monitoringthefuture.org/>
- More, Better Marriage Education Needed in Schools, Study Says. <http://lists101.his.com/pipermail/smartmarriages/2000-September/000343.html>
- D. MYERS, A. SCHIRM, *The Impacts of Upward Bound: Final Report for Phase I of the National Evaluation*, Washington, D. C.: U. S. Department of Education, Planning and Evaluation Service, 1999.
- F. L. NELSON, N. L. FARBEROW, R. E. LITMAN, *Youth suicide in California: A comparative study of perceived causes and intervention*, *Community Mental Health*, 24, 1988, 31–42.
- P. NOLLER, J. A. FEENEY, *Communication in early marriage: Responses to conflict, nonverbal accuracy, and conversational patterns = The developmental course of marital dysfunction*, ed. T. M. Bradbury, New York, NY: Cambridge University Press, 1998, 11–43.
- Marline PEARSON, *Can Kids Get Smart About Marriage? A Veteran Teacher Reviews Some Leading Marriage and Relationship Education Programs*, A Report for the National Marriage Project in The Next Generation Series, 2000.
- S. PHILLIBER, K. J. WILLIAMS, S. HERRLING, E. WEST, *Preventing pregnancy and improving health care access among teenagers: An evaluation of the Children's Aid Society-Carrera Program*, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 34, 2002, 244–251.
- Rand Report*, 2007. Lásd: KARNEY, 2007.
- S. SHELLENBARGER, *The case for going steady: Studies say teen dating habits affect marriage skills*, *Wall Street Journal*, 2005. September 8.
- S. SHULMAN, *Conflict and negotiation in adolescent romantic relationships = Adolescent*



- Romantic Relations and Sexual Behavior: Theory, Research, and Practical Implications*, ed. P. FLORSHEIM, Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, 2003, 109–135.
- H. E. SPRAGUE, J. M. KINNEY, *The effects of interparental divorce and conflict on college students' romantic relationships*, *Journal of Divorce and Remarriage*, 27, 1997, 85–104.
- D. SOLLEE, *Shifting Gears: An Optimistic View of the Future of Marriage*, 1996. (<http://www.smartmarriages.com/optimistic.html>)
- L. M. WARD, *Talking about sex: Common themes about sexuality in the prime-time programs children and adolescents view most*, *Journal of Youth and Adolescence*, 24, 1995, 595–615.
- L. M. WARD, K. FRIEDMAN, *Using TV as a guide: Associations between television viewing and adolescents' sexual attitudes and behavior*, *Journal of Research on Adolescence*, 16, 2006, 133–156.
- L. M. WARD, E. HANSBROUGH, E. WALKER, *Contributions of music video exposure to Black adolescents' gender and sexual schemas*, *Journal of Adolescent Research*, 20, 2005, 143–166.
- J. WEAVER, J. L. MASLAND, D. ZILLMAN, *Effect of erotica on young men's aesthetic perception of their female sexual partners*, *Perceptual and Motor Skills*, 58, 1984, 929–930.
- F. L. WEISS, H. J. NICHOLSON, *FRIENDLY PEER-suasion against substance use: The Girls Incorporated model and evaluation = Substance Abuse Prevention in Multicultural Communities*, eds. J. VALENTINE, J. A. D. JONG, N. J. KENNEDY, Binghamton, N. Y.: Haworth Press, 1998, 7–22.
- B. D. WHITEHEAD, M. PEARSON, *Making a Love Connection: Teen Relationships, Pregnancy and Marriage*, Washington, D. C., National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, 2006.
- D. ZILLMAN, *Erotica and family values = Media Children and the Family: Social Scientific, Psychodynamic and Clinical Perspectives*, eds. D. ZILLMAN, J. BRYANT, A. C. HUSTON, Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1994, 199–213.
- D. ZILLMAN, J. B. WEAVER, *Pornography and men's sexual callousness toward women = Pornography: Research Advances and Policy Considerations*, eds. D. ZILLMAN, J. BRYANT, Hillsdale, NJ.: Lawrence Erlbaum Associates, 1989, 95–125.
- E. L. ZUBRIGGEN, E. M. MOREGAN, *Who wants to marry a millionaire? Reality dating television programs, attitudes toward sex, and sexual behaviors*, *Sex Roles*, 54, 2006, 1–17.